

KIK FORGATTÁK FOGARASI KÁTÉJÁT?

IV.

„Igy azért itilvén, sőt ugyan látván e' kis Bibliát, az az: a' Catechismuft méltónak és illendőnek lenni a' gyermeki elméhez mely még igen gyenge, Imé tehetségem fzerint *Magyar nyelvből* Olára, nem kitsiny munkával meg-fordítottam; ... e' két helyekben, ki-valt képpen ugymint Lugos és Káránfebesben lévő, kerefztyén vallásu Scholáinknak s' azokban tanulo iffiainknak hűtőkben valo meg-erőfittetéfeke“.¹ Fogarasi e mondatából kiderül, hogy a két város iskoláinak rumén növendékei s talán az 1665. körül létesített hátszegi iskola² tanulói is, az ő kátéjából sajátították el a hit elemeit. A káté oktatására a református iskolákban nagy súlyt fektettek Erdélyben is. Geleji Katona István csak úgy helyezte kilátásba Milovitiusnak a vladikaság elnyerését, ha a püspökjelölt kötelezi magát többek között a következő hetedik pont megtartására is: „Hogy immár olá hul fordítottatott *katechismusokat* kinyomtattassa, és a gyermekeket, s leánykákat szabott órákon reá taníttassa“.³ Hasonló rendelkezések a máramarosi és fogarasi iskolákra nézve is ismereteseek. CSULAI Györgyről írva mondja BOD Péter: „Ennek püspökségében Uniálták mágokat a' Máramarosban Sziget körül lakó Oláhok, kiknek Esperestjek, vagy Proto-Popájok vólt Simon Petráskó; a'kinek 1652-dik Eszt-ben adott Diplomában, ezek a' konditziók vóltak fel-tétetve: I. Hogy az Istennek ígéjét Oláh nyelven prédikálja, és az alatta való Papokkal is prédikáltassa. II. Hogy a'melly *Katé kismus* Idvezült Urunk idejében Oláh nyelvre fordítva az Oláh Papok elejekbe rendeltetett vólt, mind maga a' Templomban a' Gyülekezet előtt olvassa, s mind pedig az alatta való Papokkal olvas-tassa“.⁴ Az 'ekklézsiák és scholák dajkája' Lórántffy Zsuzsánna által létesített fogarasi iskola szabályzatának harmadik pontja az oláh mesternek kötelességévé teszi, hogy: „Tanitson legelsőbbben mind nagyot, kicsint az olá ábécére, azok a betük szerint, a jó igazán való olá írásnak, kiváltkép pengis az Fejérváratt nyomtatott Ujtestamentomnak, psalteriumnak és *catechisisnek* olvasására“.⁵ A rumén főpapok elé állított kondiciók között

¹ L. a káté 5. lapját.

² L. erre JUHÁSZ, i. m. 220.

³ Új Magyar Múzeum IX—1859.216.

⁴ Szmírnai Szent Polikárpus, 92—3. Vö. Ehhez MÓZES A. cikkét: Kiáltó Szó 1938. évf. 7.

⁵ Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár VIII, 114.

fejedelmi oklevelekben is gyakran találkozunk a káté tanításának és taníttatásának kötelezettségével.⁶

Azok a lugosi és karánsebesi rumének, akiknek fiai az ottani iskolákban tanultak, magyar és nyugatos műveltséggel átítatott társadalmi réteget alkottak, melynek kialakulása egészen a Nagy Lajos korabeli katolikus misszióig nyúlik vissza. A reformáció hitelvei és eszméi általában csak ott tudtak tartósabb gyökeret verni, ahol előzőleg a katolicizmus előőrsei törték meg a görög-keleti népi talaj ugarát. Görög-keleti rumén nehezebben vált reformátussá, mint a katolikus rumén. Ez a réteg már a XIV. század végén és a XV.-nek elején félnemesi állapotban élő kenézekből toborzódott, akiknek száma különösen Krassószörényben és Hunyadban volt jelentős.⁷ Kiváltságukat 1457-ben V. László erősíti meg⁸ s így szépszámú nemesi család őseivé lesznek, akiknek utódai Fogarasi korában többnyire mint reformátusok élnek tovább. A lugosi városi tanácsnak 1557-ben több rumén tagja van, amint ezt egykorú határjáró oklevél tanúsítja.⁹ Számuk egyre inkább gyarapodott s mint SZEKFÜ írja: „A XVII. század elején a nagykiterjedésű Zaránd vármegye nemességének fele oláh, Karánsebesen és Lugoson a sok kisnemesnek legfőlebb egyharmada magyar, a többi oláh és rác, később más kerületekben is szaporodik az oláh nemesség, részben az eddig is privilegizált boérok megnemesítésével“.¹⁰ A hunyadmegyei rumén nemesi réteg családi kapcsolatok révén is szorosabbra vonhatta azokat a művelődéstörténeti szálakat, amelyek a katolicizmuson és a református egyházon keresztül a magyarsághoz fűzték, magyaros hangzású keresztnéveket, magyar életformákat kedvelő társadalommá fejlődött, amely a reformáció korában is együtt haladt a tömegesen áttérő nemesi familiákkal. VISKI énekeskönyvéből tudjuk, hogy a hunyadmegyei rumének az istentisztelet keretében sem feledkeztek meg arról, hogy Krisztus Urunknak köszönetet mondjanak, mert szabadsággal és nemességgel ajándékozta meg őket.¹¹

Hunyadmegyében még ma is élnek ezek a magukat magyar szóval *nemeşnek* nevező családok leszármazói.¹² GUSTI falukutató gárdája a Clopotiváról írott monográfiában kissé elhanyagolja őket, mert ezek a

⁶ L. JUHÁSZ, i. m. 248, 256. — Az idézett adatok azonban nem a Fogarasi-kátéra vonatkoznak.

⁷ MAKKAI László, A magyarországi román társadalomfejlődés: Hitel, 1940—41. 171.

⁸ PESTY Frigyes, Krassó vármegye története II/1, 406—407.

⁹ ib. 327.

¹⁰ Magyar Történet³ III, 483.

¹¹ Ku szlobodzie si nemesie pre noj deruj. Kum tocz lze fim fecz, si enkre-dinczacz, pre noj ne orendi. (Szent Esais így ír Christusnak. VISKI, 377).

¹² L. ezekről DENSUSIANU, Graiul din Țara Hațegului. București, 1915. 5—6.; GREGORIAN, Graiul din Clopotiva. București, 1937. 23—4. Biblioteca de Sociologie etică și politică condusă de D. GUSTI. 3. Clopotiva. Un sat din Hațeg. București, 1940. II, 525.

mindmáig öntudatos, a szegény *rumân*-hoz képest igényes emberek a közoláhság életfelfogását, szokásait és erkölcsait 1918. után sem tudták magukévá tenni s már pusztá létezésükkel is a magyar világ emlékeit idézik. Érdemeiket nem emlegetik, pedig a tárgyilagosság kedvéért szólni kellett volna arról a közvetítő szerepről, amelyet a magyarság és közoláhság mesgyéjén játszottak, midőn Nagy Lajos óta terjesztették a magyar és nyugati művelődést. Ha sovinizmus és osztálygyűlölet nélkül nézzük a klopotivai társadalmi viszonyokat, a *nemeş* és *rumân* viszonyát, úgy megállapíthatjuk, hogy a rendi társadalom korába visszanyuló maradványjelenséggel van dolgunk, ami nemzetiségi vidékeinken más vonatkozásban is megszokott dolog.¹³

METEŞ szerint Hunyadban csak a két központnak, Lugosnak és Karánsebesnek lakói tértek volna át nagyobb számban a református hitre, míg a falvak népe hű maradt görög-keleti vallásához. Ebben szerinte az otlakó szerbség is szerepet játszott, még pedig szervezett egyháza és előjogai révén.¹⁴ A kérdés már azért is megérdemli a közelebbi vizsgálatot, mert egyes szóföldrajzi jelenségek arra mutatnak, hogy a reformáció, vagy talán még a középkori katolicismus szélesebb néprétegekig is eljutott. A rumének csak Hunyadban, Krassó-Szörényben és Olténiában (Mehedinţi, Gorj) nevezik a harangot magyar szóval.¹⁵ A reformáció nagyobb mérvű elterjedésére a XVI. és XVII. századi katolikus rumének viszonylag szintén nagy számából is következtethetünk. Csiky István katolikus püspöknek feljegyzéséből tudjuk, hogy Lugos és Karánsebes vidékén a két várost is beleértve, körülbelül tízezer katolikus rumén élt, akiknek a feljegyzés szerint hatvan éve nem volt papjuk s ezért Róma Csikyt küldte közéjük, hogy prédikáljon nekik s a szentségeket kiszolgáltassa.¹⁶ Érdekes volna kideríteni, hogy ezek a katolikusok az 1600. utáni időkben milyen vallási viszonyok között éltek tovább, hányan lettek reformátusokká és hányan szivódtak fel a görög-keletiségben, vagy száz évvel később a görög-katolikusságban. METEŞ nézetünk szerint túlságosan leegyszerűsíti a problémákat, a hunyadi és krassószörényi ruméniség története vallási vonatkozásban is megérdemli a közelebbi vizsgálatot.

¹³ Erről a viszonyról írja I. CONEA: „Fapt e ca și azi, în Clopotiva, *nemeş* e una, și *rumân* e alta“ (Clopotiva. Un sat din Haţeg II, 527). DENSUSIANU szerint még a következő helyeken vannak nemesek: Băieşti, Livadia, Bar, Fărcădinul-de-jos, Ciula-mare, Silvaş, Toteşti, Zăicani és Sălaşul-de-sus (i. h.). — A nemzetiségeknek magyar hagyományokat őrző szerepére l. GYÖRFFY I., A néphagyomány és a nemzeti művelődés. A Magyar Táj és Népismeret Könyvtára I. Budapest, 1939.58.

¹⁴ i. m. 264—65.

¹⁵ L. erre vonatkozó cikkünket a MELICH-émlékkönyvben. Budapest 1942.

¹⁶ Vö. BITAY Árpád, Gheorghe Buitul: Dacor. III—1924. 789—90.